

חבל נחלתו

אלא על כסף שיש עליו צורה כדכתיב ונתתה בכסף אבל שיתחלל פירי על פירי זה לא היה ולא שמענו ולא מצאנוהו בדברי רבותינו ואנה הכסף ואנה החומש... אם כן כל אלו הדרכים דרכי הבל הם ובוודאי אין ראוי לסמוך וללכת אחרי המנהגי האלה לא באלה ולא בכיוצא בהן.

אולם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' סו) כתב ביחס לדבריו: "והנה בדין פירי על פירי, מוכח מדברי הרמב"ם והש"ע, דבזה"ז מותר לחלל אפילו על פירי טמא כנ"ל... (ושו"ר שהתשובה הנ"ל אינו מהרבינו בצלאל אלא מגדול א' שהרבינו בצלאל הרבה להפליא עליו שם (בסי' א') בענין פירות עכו"ם עיי"ש)."
ולמסקנה מקבל את דעת הרמב"ם והשו"ע בזה"ז.

מסקנה

בזמן הזה אין צורך לחלל דוקא על מעות ומותר לחלל ישירות על פרי או אוכל ששואה פרוטה ולהניחו להירקב.

יג. ובשו"ת אבקת רוכל (סי' ד) כתב: "זמה שתמהת על מה שנהגו לחלל פירות על פירות והרב לא התיר אלא בדיעבד וגם תמהת על מה שהשיגו הראב"ד, יש לומר דאפשר לכתחילה נמי התיר הרב לחלל פירות על פירות בזמן הזה אע"ג דפשטא דלישניה משמע דבדיעבד קאמר, אפשר שסמך על מה שכתב כמו שביארנו בה' איסור מאכלות שעם מוכיח בהדייא דלכתחילה נמי פודה פירות על פירות שהרי כתב או מחללין על שוה פרוטה מפירות אחרות".

בתשובות ר"ב אשכנזי (סי' ב) כתוב: "ואם שנת מעשר שני הוא לוקחים מעט קמח ואומרים הרי זה המעשר שני מחולל על זה הקמח ומפריחים אותו באויר הנה אלו הם דרכי המעשרות של אנשי הארץ ובודאי כל מי שיש בו דעת יבין את זאת אם ראוי לסמוך על מנהגים כאלו או על מי שיש להם מנהגים כאלו..."

"וכן מה שמחלל את המעשר שני על מעט קמח זה ודאי טעות גמור הוא מכמה טעמים הראשון... והשניה כי המעשר שני אינו מתחלל

סימן מו

הצעה לנתינת מעשר עני ע"י הצרכנים

מהרבנים במכון התורה והארץ, קונטרס ארוך בן כששים עמודים בו דן בנושא נתינת מעשר עני בימינו. כמו"כ התפרסמו בספר הנ"ל ובעוד ספרים בירורים נוספים בהל' מעשר עני.

פתיחה

מאמר זה מבוסס על הבנת הלכות מעשר עני. בספר התורה והארץ (ח"ב) כתב הרב עזריאל אריאל הי"ו, עתה רב הישוב עטרת באזור בנימין, ולשעבר אחד

שדוקא לראב"ד לשיטתו שתרומ"מ מדאורייתא בזה"ז אין לחלל פירות על פירות, אבל לדין בזה"ז מותר אף פירות על פירות.

הנתינה ע"י חקלאי

בעית הבעיות היא היכולת הכלכלית. במערכת החקלאית בימינו שהרווח הכלכלי הוא של אחוזים בודדים מכלל ההשקעה, נתינת תשעה אחוז מן הפירות לעני תמוטט את החקלאים לגמרי. היינו, הפדיון של כל התוצרת אמור להחזיר לחקלאי את כל השקעותיו בגידול ולהשאיר לו רווח מועט. נתינת המעשר היא מכלל היבול ולא מהרווח, ולעתים רבות תשעה אחוזים (שהוא המעשר מכלל הפירות) עולים על הרווח הכללי של החקלאי מכל הגידול. לבעיה זו אין פתרון פשוט וכדי שהחקלאי יוכל לתת מעשר עני צריך בכל מיני הערמות ומיני חישובי עלויות להקטין את הנתינה כדי שיוכל לעמוד מבחינה כלכלית.

סיבת היווצרות הבעיה היא השינוי בשיטה הכלכלית הנוהגת בעולם. בימינו רוב המשק הכלכלי מתבסס על יצור תעשייתי בכל שטחי החיים, ועל כן כל משקי הבית קונים את תצרוכתם מאחרים. ולעומת ימי קדם בהם כלל הציבור עסק בחקלאות ויצר יחסית מעט, וממנו נתן את מעשרותיו ופרנס את העניים, כיום מעט חקלאים (כ- 2% מכלל המפרנסים במדינה) מספקים את כלל התצרוכת החקלאית, ואע"פ שהיבולים גדלו מאד סוף סוף אותו מיעוט צריך לפרנס את כלל העניים. ולדוגמא אם בקהילה אלף משפחות ומתוכן חמישים משפחות עניות, בימי קדם נפלה פרנסת העניים על תשע מאות וחמישים המשפחות העשירות ואילו בימינו על כעשרים משפחות. 'בעיה' נוספת המקשה על הקטנת

המעשר הניתן ע"י החקלאי היא שלרוב הדעות הוא המחוייב להפריש מעשרות מן התורה בעוד שהקונים ממנו חייבים 'רק' מדרבנן, כאמור ברמב"ם (הל' מעשר פ"ב ה"ב): "וכן הלוקח פטור מן התורה שנאמר תבואת זרעך, וחייב מדבריהם, בד"א בשלקחן אחר שנגמרו מלאכתן ביד מוכר, אבל אם נגמרו ביד לוקח חייב לעשר מן התורה". וכיון שרוב הפרי נארז ביד החקלאי או פועליו נמצא שהוא מחוייב מן התורה ביד החקלאי. ובימינו שתר"מ מדרבנן, לחקלאי החיוב אחד מדרבנן וללוקח תרי דרבנן.

הפתרון לחקלאי, באותם חקלאים המפרישים תר"מ ומשווקים חולין ולא טבלים הוא בנתינה מועטת מאד של דמי מעשר עני עפ"י החישובים שנזכרו במאמר שם. יצויין שרוב התוצרת משווקת כשהיא במצב טבל ורק חקלאים מעטים מפרישים תר"מ.

נתינת מעשר עני אצל הלקוחות

הקונים של התוצרת החקלאית נחלקים לשני סוגים: רשתות שיווק הקונות כמויות גדולות מאד של פירות ולקוחות פרטיים. לגבי רשתות השיווק המצב מבחינת כמות הנתינה לעניים כמו אצל החקלאים. היינו, שום רשת שיווק אינה נותנת תשעה אחוז מטבלים שהיא קונה. וכדי לספק תוצרת שהופרשו ממנה תר"מ היא נותנת מינימום שבמינימום לעניים. נמצא שמבחינה עקרונית אין הבדל אם המפרישים הם החקלאים או רשתות השיווק, שני הצדדים פוטרים את הטבל בסכום מינימלי. התוצאה היא שמבחינה הלכתית פורמלית הטבל תוקן, אבל

חבל נחלתו

משתמשים בפתרונות של 'מכירי עניים' והלואה מראש לעני על חלקו ונטילת המעשר עני למלוא בתור תשלום על ההלואה.

הצעת דרך נתינה ללוקח

כפי שהקדמתי לעיל, רוב הציבור מפריש לצדקה ולמעשר כספים יותר משיעור מעשר עני. ולכן מתוך שאיפה לנתינה שלמה ואמיתית של מעשר עני, נראה שהדרך הטובה ביותר היא הנתינה בפועל, אם זה מפירות מתוקנים – חישוב המעשר עני ונתינתו לגבאי צדקה, ואם מפירות טבל בדרך של מכירי עניים. ולכן כל אדם הרוצה לתת מעשר עני בשלמות ימצא כולל או ישיבה ולהם ייתן המחאות מראש לכל חודש מחודשי שנת המעשר עני, ופריעת החוב ע"י גבאי הצדקה תהא ממעשר עני שהלוקח יפריש במשך החודש עפ"י דרך של מכירי עניים ובכך יחזרו הפירות ליד המלוה. כששני הצדדים מוחלים זל"ז בין אם שווי הפרי יהא גדול מההלואה ובין אם ההלואה גדולה מערך הפירות שהפריש באותו חודש.

לגבי המפריש מטבלים דרך זו עדיפה מכל דרך אחרת. ראשית היא מעבירה לעניים את שווי הפירות האמיתי, וכיון שזה נעשה בהסכמת העני אין בעיה שנותן דמי פירות ולא פירות ממש. וכיון שהמדובר בגבאי צדקה שהוא מכירי עניים, הגבאי יכול לתת לכמה עניים ולא רק לאחד. הוא יכול להוסיף או להפחית את הלואתו החודשית לפי הפרשותיו האמיתיות. ועוד, בנתינה בדרך הלואה לגבאי צדקה אין בעיה של מיתת העני או

העניים הפסידו סכומי עתק.

כאשר הפירות מגיעים ללקוחות הפרטיים אפשריים שני מצבים אם הם קנו ברשת המשווקת פירות מתוקנים נמצאים בידם פירות שמבחינה הלכתית פורמאלית הם מתוקנים אבל בתוך הפירות מעורב ממון עניים בערך בשווי של תשעה אחוז מהכמות שלא ניתן לעניים בגלל שהרשת המשווקת כבר נתנה. אם הפירות טבל ג"כ מוטל עליו לתת מעשר עני במלואו ולא להסתפק בכל מיני פתרונות אשר פוטרים אבל מפסידים את העניים. נמצא שמן הראוי שהקונים הפרטיים יפרישו מעשר עני או שווי המעשר כיון שלמעשה הוא לא ניתן לעניים.

אף הנתינה דרך קרן לנתינת מעשרות יש בה משום צמצום הנתינה לעני. שכן אם קרן כ'בית האוצר' נוטלת מהמפריש מעשר עני דרכה – ארבעים שקל לשנה, ברור שהרווח לעני הוא קטן מאד, ויש כאן הערמה ניכרת, המיועדת למי שאינו מוצא דרך יותר שלמה.

ללקוחות הצד הכמותי אינו בעייתי וכמעט כל אדם נותן לצדקה את הסכום הזה בכל חודש. ולדוגמא אם משפחה קונה פירות וירקות החייבים במעשר עני (בק"ץ) באלף שקל כתשעים שקל הוא מפריש לצדקה כמעשר כספים בלאו הכי, ולהלן נחזור לטיעון זה.

הבעיה העיקרית העומדת לפני הלקוחות היא הנתינה המעשית. אין זה אפשרי לכלל הלקוחות להביא כל ירק ופרי של מעשר עני מכלל הפירות שקנה לעניים, אם בגלל הטירדה המעשית ואם בגלל זיהוי העני והנתינה לו, ועל כן אנו

סימן מו — הצעה לנתינת מעשר עני ע"י הצרכנים

התעשרותו המסבכת את הנתינה בדרך הישירה של מכירי עניים. ולכן נראה שבימינו זו הדרך השלמה ביותר ללקוחות לתת מעשר עני. וכיון שנפסק שתלמידי ישיבה או אברכים שאינם מפרנסים את עצמם אלא מקבלים מהוריהם או ניזונים מהמוסד בו הם לומדים את פרנסתם הם עניים הרי הגבאי שהוא יד עניים נוטל הלואה עבורם, והוא יחלק את המעות עפ"י הצרכים.

שטר הלואה

הסכם

בין _____ להלן המלוה.
לבין _____ להלן הלווה.
הלווה שהוא גבאי צדקה של _____ מאשר קבלת הלוואה בסך _____ ב_____ המחאות. ומתחייב לפרוע אותה בתנאים אלו:
1. פרעון ההלוואה יהיה מפירות מעשר עני שהמלוה מפריש בביתו מידי חודש בחודשו.
2. מחיר הפירות יהיה לפי מחירם הסיטונאי בכל מין ומין.
3. תנאי ההלוואה יהיו עפ"י תקנות חז"ל המפורשות בגמרא (גיטין דף ל). ולכן יוכל הלווה, אם ירצה, לפרוע את החוב במזומן ולקחת את המעשר עצמו.
4. חוזה זה יכנס לתוקף עם פרעון ההמחאות בבנק מידי חודש בחודשו.
5. במידה וישנם הפרשים לטובת המלוה או לטובת הלווה שני הצדדים מוחלים ז"ז בלב שלם.
6. המלוה מתחייב לתת את כל מעשר העני שיהיה ברשותו רק ללווה זה, שהוא "מכירי עני", ולא לאף אדם או מוסד אחר. התחייבות זו אינה כוללת כספי צדקה¹.
על החתום:
המלוה _____ הלווה _____ תאריך _____

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: מה אכפת לו אם המלוה יתן חלק ממעשר עני שלו לעני אחר, ולכן ינכה מהחוב פחות?
תשובת המחבר כיון שהסכם זה מבוסס על דין מכירי עניים, ולחלק גדול מהפוסקים לאדם יכול להיות רק מכיר אחד או עני אחד, ראוי להדגיש זאת בחוזה ביניהם. (עי' בספרי ח"ב סי' מז).